

ČESKÁ REPUBLIKA

NÁLEZ

Ústavního soudu

Jm é n e m r e p u b l i k y

Ústavní soud rozhodl v plénu ve složení předseda soudu Pavel Rychetský a soudci František Duchoň, Vlasta Formánková, Vojen Güttler, Pavel Holländer, Ivana Janů, Vladimír Kůrka, Dagmar Lastovecká, Jiří Mucha, Jiří Nykodým, Miloslav Výborný, Eliška Wagnerová a Michaela Židlická o návrhu **Z. S.**, zastoupeného Mgr. Janem Valihrachem, advokátem se sídlem Jihlava, Žižkova 13, a **II. senátu Ústavního soudu** na zrušení § 57 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, za účasti **Poslanecké sněmovny** a **Senátu** jako účastníků řízení, takto:

**Ustanovení § 57 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině,
se ruší dnem 31. prosince 2011.**

O d ů v o d n ě n í :

I.

Rekapitulace návrhu

A.

Okolnosti, jež vedly k podání ústavní stížnosti vedené pod sp. zn. II. ÚS 405/09

1. Včas a řádně podanou ústavní stížností, evidovanou pod sp. zn. II. ÚS 405/09, se stěžovatel domáhal, aby Ústavní soud svým nálezem zrušil usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. prosince 2008, č. j. 30 Cdo 1493/2008-69, rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 11. října 2007, č. j. 13 Co 375/2006-35, a rozsudek Okresního soudu v Jihlavě ze dne 2. srpna 2006, č. j. 21 C 36/2006-14, pro tvrzené porušení základních práv

stěžovatele, která jsou zaručena čl. 10 odst. 2, čl. 11 odst. 1 a čl. 39 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6, čl. 8 a čl. 13 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). Spolu s tím se stěžovatel domáhal zrušení části § 57 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, ve slovech „do šesti měsíců“.

2. Ve své ústavní stížnosti stěžovatel uvedl, že byl na základě zákonné domněnky otcovství manžela matky podle § 51 odst. 1 zákona o rodině zapsán do matriky jako otec L.S.. V říjnu téhož roku však manželka stěžovatele požádala, aby se odstěhoval ze společného bytu, čemuž stěžovatel podle svého tvrzení nerozuměl právě s ohledem na nedávné narození syna a rovněž vzhledem k tomu, že s manželkou společně plánovali výstavbu rodinného domu. Stěžovatel pak v listopadu téhož zjistil, že jeho manželka již nejméně dva roky udržuje poměr s jiným mužem. Když pak v prosinci manželka společný byt opustila, při úklidu společné šatní skříně stěžovatel našel mezi cennostmi negativ filmu, jenž zčásti obsahoval rodinné fotografie a zčásti záznam mileneckého dobrodružství stěžovatelovy manželky s jejím milencem. Stěžovatel pojal podezření, že není otcem v únoru narozeného dítěte – i s ohledem na to, že v době jeho početí byl na služební cestě. Rozhodl se tedy provést test DNA u akreditované společnosti Generi Biotech s. r. o. Test potvrdil, že stěžovatel není biologickým otcem L. S.

3. Stěžovatel ve své stížnosti rovněž uvedl, že mu v rámci rozvodového řízení manželka navrhovala řešení otázky skutečného otcovství druhého narozeného dítěte, pokud on ustoupí ze svých právních nároků v rámci majetkového vypořádání jejich společného jmění. Ve svém vyjádření k ústavní stížnosti k tomu (již bývalá) manželka stěžovatele uvedla: „Je pravda, že jsem v rámci vypořádání společného jmění manželů nabízela stěžovateli komplexní řešení tak, že budeme řešit otázku otcovství a požadovala jsem na něm, aby [po mně] nechtěl vyplatit tržní hodnotu družstevního bytu, který na mě byl převeden bezplatně mými prarodiči za trvání manželství a tudíž pokud jsem musela vyplatit stěžovateli polovinu tržní hodnoty družstevního bytu, byl značně finančně zvýhodněn, takže dnes nemůže tvrdit, že můj postoj je nemorální. Byl to stěžovatel, kdo striktně trval na svých právech a na majetkovém vyrovnání, které bylo sice v souladu se zákonem, ale rozhodně nebylo v pořádku z hlediska faktického“. Jak výše uvedeno, stěžovatel na toto „komplexní řešení“ nepřistoupil.

4. Namísto toho podal stěžovatel dne 17. 1. 2005 státnímu zastupitelství podnět k podání návrhu na popření otcovství ve smyslu § 62 zákona o rodině. Tomu však Nejvyšší státní zastupitelství nevyhovělo. V odpovědi stěžovateli ze dne 18. 7. 2005 státní zástupkyně uvedla, že takový návrh je „opatřením zcela výjimečné povahy“, přičemž do „ustálených statusových poměrů dítěte lze jejím prostřednictvím zasáhnout mimo jiné jen za splnění zákonem stanovené podmínky zájmu dítěte na popření otcovství“. Zdůraznila, že by to bylo možné „pouze v případě, že lze spolehlivě prokázat, že muž, jemuž svědčí zákonná domněnka otcovství, dítě nezplodil“. Právě tuto skutečnost nepovažovala státní zástupkyně za prokázanou. Uvedla, že „důkaz znaleckým posudkem v rámci šetření podnětu ... provést nelze“, zároveň však výsledek testu DNA provedeného soukromou společností „v žádném případě není důkazem, o který by mohlo být případně opřeno žalobní tvrzení nejvyšší státní zástupkyně“. Podle sdělení státní zástupkyně manželka stěžovatele „na státním zastupitelství uvedla, že v době rozhodné pro početí se intimně stýkala [pouze se stěžovatelem] a že s případnou účastí svou a syna na znaleckém posudku nesouhlasí“. Obdobnou odpověď stěžovatel obdržel i na svoji žádost o přezkoumání vyřízení jeho původního podnětu v září 2005.

5. Dne 7. 3. 2006 byla Okresnímu soudu v Jihlavě doručena žaloba stěžovatele o popření otcovství k nezletilému L. S. Napadeným rozsudkem tohoto soudu ze dne 2. 8. 2006 byla žaloba s ohledem na marné uplynutí prekluzivní lhůty podle § 57 odst. 1 zákona o rodině zamítnuta. O náhradě nákladů řízení však okresní soud rozhodl s použitím ustanovení § 150 o. s. ř. a žalované (bývalé manželce stěžovatele) náhradu nákladů řízení nepřiznal z důvodu hodného zvláštního zřetele. Tento důvod okresní soud spatřoval především ve skutečnosti, že dle anonymního znaleckého posudku nebyl stěžovatel biologickým otcem dítěte a dále ve skutečnosti, že v době trvání manželství měla bývalá manželka stěžovatele poměr s jiným mužem, přičemž tato skutečnost byla prokázána v rozvodovém řízení. K odvolání stěžovatele Krajský soud v Brně rozsudek soudu prvního stupně napadeným rozsudkem ze dne 11. října 2007 potvrdil, výrok o náhradě nákladů však změnil tak, že stěžovatel byl povinen nahradit své bývalé manželce náklady řízení, neboť si žalobce podle názoru krajského soudu musel být vědom, že dle platné právní úpravy jeho žaloba nemůže obstát. Nejvyšší soud následně napadeným usnesením ze dne 17. 12. 2008 stěžovatelovo dovolání odmítl, neboť neshledal důvod přípustnosti podle § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř.

B.

Argumenty stěžovatele vztahující se k neústavnosti § 57 odst. 1 zákona o rodině

6. Stěžovatel spatřoval v postupu soudů, jež aplikovaly napadené ustanovení § 57 odst. 1 zákona o rodině, porušení svého základního práva na ochranu rodinného a soukromého života ve smyslu čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 odst. 2 Úmluvy (níže body 7 až 9). Zároveň uvedl, že aplikací ustanovení § 57 odst. 1 ve spojení s ustanovením § 62 zákona o rodině došlo k porušení jeho základního práva domáhat se stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu ve smyslu čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny a rovněž čl. 6 a 13 Úmluvy (níže bod 11). Konečně stěžovatel upozornil i na dotčení základního práva vlastnit majetek (čl. 11 Listiny, níže bod 12). Vedle zrušení napadených rozhodnutí obecných soudů tedy ve své ústavní stížnosti rovněž navrhl, aby Ústavní soud dotčené ustanovení zrušil. Na podporu svého návrhu uvedl stěžovatel následující argumenty.

7. Za prvé, podle názoru stěžovatele stanovení počátku běhu zákonné prekluzivní lhůty pro podání návrhu na popření otcovství k okamžiku, kdy se domnělý otec dozví, že se narodilo dítě, neobstojí z hlediska základního práva na ochranu rodinného a soukromého života ve smyslu čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 odst. 2 Úmluvy. S odkazem na rozhodovací praxi Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „Evropský soud“ nebo „ESLP“), konkrétně rozsudek ve věci *Kroon a další proti Nizozemí* [rozsudek senátu ESLP ze dne 27. 10. 1994, stížnost č. 18535/91, všechna dále citovaná rozhodnutí Evropského soudu jsou dostupná v databázi HUDOC, <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Case-Law/HUDOC/HUDOC+database/>], se stěžovatel domnívá, že čl. 8 Úmluvy zaručuje zrušení (anulování) rodinných vazeb, které nejsou výsledkem biologického spojení, aby biologická a společenská realita převážila nad právními domněnkami a nad požadavkem právní jistoty vztahů, a aby jakákoliv domněnka otcovství mohla být účinně vyvrácena. Stěžovatel poukázal i na rozsudek ESLP ve věci *Shofman proti Rusku* [rozsudek senátu ESLP ze dne 24. 2. 2006, stížnost č. 74826/01], kde podle názoru stěžovatele Evropský soud rozhodoval o téměř identických skutkových a právních okolnostech. Podle tohoto rozsudku je odepření úpravy statusových poměrů dítěte, určených na základě zákonné domněnky otcovství, v důsledku prekluzivní lhůty pro podání žaloby na popření otcovství, která je vázána na okamžik, kdy se otec určený zákonnou domněnkou dozvěděl o narození dítěte,

v rozporu s Úmluvou. Zavedení popěrné lhůty pro popření otcovství je podle Evropského soudu ospravedlnitelné snahou zajistit právní jistotu v rodinných vztazích a chránit zájmy dítěte, ovšem pouze v případech, kdy stěžovatel s jistotou věděl nebo měl důvody se domnívat, že nebyl otcem nezletilého dítěte od prvního dne života dítěte, ale z důvodu nesouvisejících se zákonem nepodnikl žádné kroky k popření otcovství v zákonné lhůtě (stěžovatel odkazuje i na další rozhodnutí Evropského soudu – rozhodnutí senátu ESLP o nepřijatelnosti ze dne 19. 10. 1999, *Yildirim proti Rakousku*, stížnost č. 34308/96 a rozsudek senátu ESLP ze dne 28. 11. 1984, *Rasmussen proti Dánsku*, stížnost č. 8777/79).

8. Na neudržitelnost stávajícího právní úpravy podle stěžovatele opakovaně poukazuje sám Ústavní soud. Stěžovatel v té souvislosti odkázal na usnesení sp. zn. III. ÚS 289/07 ze dne 26. 4. 2007 a usnesení sp. zn. III. ÚS 1506/07 ze dne 17. 1. 2008 (obě, stejně jako další cit. rozhodnutí Ústavního soudu, jsou dostupná v databázi NALUS, <http://nalus.usoud.cz>). Vedle toho také stěžovatele odkázal na nálezný sp. zn. II. ÚS 568/06 ze dne 20. 2. 2007 (N 33/44 SbNU 399), kde Ústavní soud s odkazem na odbornou literaturu konstatoval, že „rodina představuje primárně biologickou vazbu, pak sociální institut, který je teprve následně anticipován právní úpravou“.

9. Stěžovatel v té souvislosti uvedl, že popěrná lhůta nijak neupevňuje důvěru v osobních vztazích, neboť vede spíše k tomu, aby zákonný otec aktivně zjišťoval své biologické otcovství v průběhu šesti měsíců po narození dítěte. Právní regulace musí respektovat sociální přesahy jeho vztahu k nezletilému dítěti. Příbuzenský poměr má totiž zcela zásadní význam pro samotný vývoj dítěte, jeho duševní rovnováhu, na rozvoj jeho osobnosti a jeho zařazení ve společnosti. V případě stěžovatele ale takováto vazba chybí. Navíc z jeho zákonného postavení vyplývá řada povinností, kromě vyživovací povinnosti také například povinnost pečovat řádně o výchovu dítěte. Plnění těchto povinností vyžaduje citové, časové a materiální investice, aniž je zajištěno, že samo dotčené nezletilé dítě později nebude chtít dosáhnout změny svých statusových poměrů a zprostit se tak možných závazků vůči stěžovateli. To vede ke zřejmému nepoměru mezi povinnostmi stěžovatele a předpokládanými povinnostmi dítěte.

10. Samotné dítě je přitom předmětnou situací podle názoru stěžovatele rovněž dotčeno. Nezletilé dítě má na základě čl. 8 Úmluvy právo na vznik právního vztahu se svým skutečným (biologickým) otcem (zde stěžovatel poukazuje na rozsudek senátu ESLP ze dne 7. 2. 2002, *Mikulic proti Chorvatsku*, stížnost č. 53176/99) a má rovněž právo znát svůj původ, jež garantuje čl. 7 Úmluvy o právech dítěte (vyhlášena pod č. 104/1991 Sb.).

11. Za druhé dochází podle názoru stěžovatele aplikací ustanovení § 57 odst. 1 ve spojení s ustanovením § 62 zákona o rodině k porušení základního práva domáhat se stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu ve smyslu čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny a rovněž čl. 6 a 13 Úmluvy. Platná právní úprava totiž neumožňuje zpochybňovat otcovství pokud uběhne zákonná popěrná lhůta. Ačkoliv zákon o rodině umožňuje zákonnému otci podat podnět Nejvyššímu státnímu zastupitelství k podání návrhu na popření otcovství, nejsou dány žádné účinné procesní prostředky, jak podání takového návrhu vynutit. Vedle toho z odpovědi Nejvyššího státního zastupitelství na podnět stěžovatele vyplývá, že Nejvyšší státní zastupitelství nedisponuje účinnými prostředky, jak právní ochranu stěžovatelových základních práv zajistit (stěžovatel v té souvislosti poukázal na nemožnost Nejvyššího státního zastupitelství nařídit znalecké zkoumání DNA dítěte, přičemž však není možné použít výsledky DNA testů

provedených z iniciativy otce u soukromé společnosti). Konečně stěžovatel upozornil na některá rozhodnutí Ústavního soudu, kde Ústavní soud apeloval, aby Nejvyšší státní zastupitelství přehodnotilo svůj přístup, kdy se odmítá zabývat podněty na podání návrhu na popření otcovství ve smyslu § 62 zákona o rodině s poukazem na absenci zájmu dítěte na úpravě poměrů (vedle usnesení cit. v bodu 8 výše stěžovatel odkázal na usnesení sp. zn. IV. ÚS 158/06 ze dne 24. 4. 2006 a usnesení sp. zn. IV. ÚS 466/07 ze dne 28. 5. 2007).

12. Nakonec stěžovatel upozornil i na dotčení svých majetkových základních práv. Porušení práva vlastnit majetek podle čl. 11 Listiny lze spatřovat v povinnosti plnit za biologické rodiče, případně za stát, jakož i v důsledku toho, že dítě bude do doby dosažení věku 18 let jeho neopomenutelným dědicem.

C.

Postoupení návrhu na zrušení § 57 odst. 1 zákona o rodině plénu Ústavního soudu

13. Usnesením ze dne 23. června 2009 č. j. II. ÚS 405/09-58 dospěl II. senát Ústavního soudu k závěru, že uplatněním § 57 odst. 1 zákona o rodině ve slovech „do šesti měsíců“ nastala skutečnost, která je předmětem ústavní stížnosti, a stěžovatel zároveň tvrdil rozpor uvedeného ustanovení s ústavním pořádkem. Z tohoto důvodu Ústavní soud postoupil jeho návrh na zrušení uvedeného ustanovení k rozhodnutí plénu Ústavního soudu podle čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy.

14. Současně ale senát Ústavního soudu uvedl, že předmětná skutečnost nastala uplatněním celého ustanovení § 57 odst. 1 zákona o rodině. Pokud by totiž došlo pouze k vytrhnutí lhůty k popření otcovství ve slovech „do šesti měsíců“, jak navrhuje stěžovatel, tak by v případě vyhovění tomuto návrhu Ústavní soud vlastně vytvořil zcela novou zákonnou normu stanovující, že manžel matky dítěte může popřít otcovství k dítěti kdykoliv, čímž by došlo ke kolizi se základními právy dítěte na ochranu soukromého a rodinného života podle čl. 8 Úmluvy, čl. 32 odst. 4 Listiny a čl. 8 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, resp. se široce pojímaným zájmem dítěte, jehož sledování musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, resp. s garancí zvláštní ochrany dětí a mladistvých podle čl. 32 odst. 1 Listiny.

15. K tomu senát Ústavního soudu dodal, že ustanovení § 57 odst. 1 zákona o rodině je v rozporu s právem na respektování soukromého a rodinného života otce dítěte ve smyslu, jak vyplývá z rozsudku ESLP ve věci *Shofman proti Rusku* (cit. v bodu 7), s právem na informační sebeurčení otce dítěte jako komponentu práva na ochranu jeho soukromí, a konečně s právem na existenci účinného právního prostředku k ochraně základních práv ve smyslu čl. 13 Úmluvy. Neústavnost § 57 odst. 1 zákona o rodině podle názoru senátu Ústavního soudu spočívá především v nevyváženosti základních práv a zájmů otce dítěte, jehož otcovství bylo určeno na základě první domněnky otcovství, dítěte a jeho matky. Nelze přitom vyloučit ani závěr o neústavnosti zmíněného ustanovení pro rozpor s vlastními zájmy dítěte. Proto senát Ústavního soudu rozhodl podle § 78 odst. 2 zákona o Ústavním soudu o tom, že předloží návrh na zrušení celého ustanovení § 57 odst. 1 zákona o rodině, které bylo v dané věci aplikováno, čímž plénu Ústavního soudu vytvoří procesní prostor pro komplexní posouzení v kolizi stojících základních práv.

II.

Rekapitulace vyjádření účastníků řízení

16. Ústavní soud si vyžádal spisovou dokumentaci a vyzval účastníky řízení, aby se vyjádřili k návrhu na zrušení napadeného ustanovení. K vyjádření vyzval s ohledem na jeho působnost i Ministerstvo spravedlnosti.

17. **Senát** ve svém vyjádření podepsaném jeho předsedou Přemyslem Sobotkou uvedl, že napadené ustanovení je v zákoně od počátku jeho platnosti s účinností od 1. dubna 1964, aniž by bylo dotčeno jakoukoliv změnou. Poněvadž byl Senát ustaven až v roce 1996, je zřejmé, že na schválení tohoto ustanovení neparticipoval.

18. **Poslanecká sněmovna** ve svém vyjádření podepsaném její místopředsedkyní Miroslavou Němcovou shrnula relevantní části důvodové správy k příslušnému vládnímu návrhu zákona o rodině, jehož součástí bylo i napadené ustanovení, jakož i legislativní proces v Národním shromáždění Československé socialistické republiky v jeho III. volebním období. Zároveň dodala, že přes rozsáhlou novelizaci zákona o rodině v následujících letech nebylo doposud napadené ustanovení novelizováno.

19. **Ministerstvo spravedlnosti** ve svém vyjádření uvedlo, že právní prostředky k určení otcovství vycházejí z několika společenských požadavků. Tím základním je především ten, aby dítě mělo oba své rodiče. Dalším je požadavek, aby se právní vztah v co největším počtu případů ztotožňoval i se vztahem biologickým. V neposlední řadě je pak žádoucí, aby byl tento vztah určen v co možná nejkratší době po narození dítěte, což naplňuje požadavek maximální stability právního vztahu rodiče a dítěte. Při uplatňování všech těchto požadavků je nutné řídit se zejména zásadou ochrany zájmů dítěte. Ve věci stěžovatele je podle Ministerstva spravedlnosti prokázána neexistence biologického vztahu mezi stěžovatelem a 2. vedlejším účastníkem (tj. dítětem, jehož otcovství stěžovatel popírá). Je důležité posoudit otázku, zda udržení nesouladu právního vztahu se stavem faktickým je v zájmu dítěte či nikoli. Za těchto okolností měl nejvyšší státní zástupce více zvážit svou možnost podat návrh na popření otcovství, neboť uvedené skutečnosti naplňují zákonné podmínky, za kterých je možné k tomuto kroku přistoupit. Není možné v tomto případě vystačit pouze s obecným tvrzením, že popření otcovství muže, který zjevně není biologickým otcem dítěte, a který k tomuto dítěti nemá ani jiný citový, pro dítě prospěšný vztah, není v zájmu dítěte. Ministerstvo spravedlnosti ale nesouhlasí s návrhem zrušit napadené ustanovení zákona o rodině, nýbrž i s ohledem na to, že se současný právní stav a dosavadní praxe orgánů justice probíhající v jeho mezích, dostává v některých případech do rozporu s judikaturou Ústavního soudu a Evropského soudu, navrhuje přistoupit k jeho legislativní změně. Ta by měla zpřesnit podmínky, za kterých je možné podat návrh na popření otcovství i po uplynutí zákonem stanovené lhůty v případech, kdy není v zájmu dítěte ani v zájmu otce zapsaného do matriky zachování nesouladu právního vztahu a stavu faktického.

20. **Veřejný ochránce práv** sice není účastníkem řízení o návrhu stěžovatele na zrušení ustanovení § 57 odst. 1 zákona o rodině, ale jako kolizní opatrovník nezletilého Z. S. v řízení o ústavní stížnosti se vyjádřil i k tomuto návrhu. Ve svém vyjádření nedoporučil návrhu vyhovět s ohledem na ustálený systém právních domněnek otcovství a časové omezení možnosti popírání otcovství odůvodněné potřebou stability rodiny jako základní společenské jednotky. Současně poukázal na evidentní střet několika oprávněných Ústavou chráněných zájmů – vedle legitimního zájmu na popření „matrikového otcovství“ v konkurenci s exaktně zjištěným otcovstvím biologickým

a práva dítěte znát své rodiče je třeba respektovat i právo matky na ochranu její cti a soukromí a právo dítěte na nezasahování do jeho soukromého života, cti a dobré pověsti. Současně zdůraznil neexistenci zákonné úpravy, která by umožnila soudům ukládat účastníkům (matrikovému otci, matce a dítěti) povinnost podrobit se testům DNA a riziko pořizování takových testů pokoutním způsobem.

III.

Dikce napadeného právního předpisu

21. Ustanovení § 57 odst. 1 zákona o rodině zní: „Manžel může do šesti měsíců ode dne, kdy se dozví, že se jeho manželce narodilo dítě, popřít u soudu, že je jeho otcem.“

IV.

Ústavní konformita legislativního procesu

22. Podle § 68 odst. 2 zákona o Ústavním soudu zjišťuje Ústavní soud v řízení o zrušení zákonů a jiných právních předpisů, zda napadený zákon nebo jiný právní předpis byl přijat a vydán v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem. Jak vyplývá již z vyjádření účastníků řízení, napadené ustanovení bylo součástí původního znění zákona o rodině z roku 1963, přičemž za tuto dobu nedoznalo jeho znění žádné změny. Posouzení legislativního procesu by tedy znamenalo posuzovat soulad s již neplatnými ústavními předpisy platnými v době přijetí zákona. Vycházejí z § 66 odst. 2 zákona o Ústavním soudu, podle kterého je nepřijatelný návrh, jestliže ústavní zákon, s nímž je podle návrhu přezkoumávaný předpis v rozporu, pozbyl před doručením návrhu Ústavního soudu platnosti, tak Ústavní soud uvádí, že v případě právních předpisů vydaných před nabytím účinnosti Ústavy dne 1. ledna 1993 je oprávněn přezkoumávat pouze jejich obsahový soulad se stávajícím ústavním pořádkem, nikoliv však ústavnost procedury jejich vzniku a dodržení normotvorné kompetence (srov. náleze ze dne 27. října 1999 sp. zn. Pl. ÚS 10/99, N 150/16 SbNU 115, 290/1999 Sb.). Z tohoto důvodu nemohl Ústavní soud posuzovat uvedenou proceduru ani v této věci.

V.

Vlastní přezkum

A.

Východiska přezkumu z hlediska práva na ochranu soukromého a rodinného života

23. Právo na ochranu soukromého a rodinného života ve smyslu čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy brání orgánům veřejné moci svévolně zasahovat do tak intimní sféry každého jednotlivce, jakou představují vztahy mezi rodiči a dítětem. Tyto vztahy jsou nejpřirozenějším výrazem lidské identity a právo v demokratické a svobodné společnosti musí respektovat jejich existenci. Smysl a povaha rodinných vztahů a rodinného soužití totiž není primárně právní; právo pouze přiznává ochranu jejich reálné existenci. Tato ochrana pak nemůže být zabezpečena pouze povinností zdržet se určitých zásahů ze strany veřejné moci. Stát je současně povinen přijmout takovou právní úpravu, jež zaručí právní uznání rodinných vztahů a vymezí jejich obsah jak ve vztazích mezi rodinnými příslušníky navzájem, tak vůči třetím osobám.

24. Z povahy věci musí právní vymezení rodiny reflektovat především existenci biologických vztahů. Z toho vyplývá i požadavek, aby právní určení otcovství, nejedná-li se o případ osvojení, odpovídalo skutečnému biologickému otcovství. Tento požadavek se přitom promítá i do subjektivního práva otce dítěte, aby bylo jeho biologické otcovství respektováno ze strany veřejné moci. Odpovídá mu i právo dítěte znát své biologické rodiče, výslovně vyjádřené v čl. 7 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

25. Význam biologických vazeb pro právní vymezení rodiny již Ústavní soud zdůraznil ve svém nálezu sp. zn. II. ÚS 568/06 ze dne 20. 2. 2007 (N 33/44 SbNU 399). V něm Ústavní soud rozhodoval o ústavní stížnosti, jež souvisela s popěrnou žalobou nejvyššího státního zástupce ve smyslu § 62 zákona o rodině, podanou z podnětu babičky dítěte, jež zpochybňovala otcovství právního otce k dítěti své zesnulé dcery. Ústavní soud v tomto nálezu konstatoval, že „tam, kde se dostane do konfliktu zájem osob pokrevně příbuzných, u nichž prokazatelně existují i sociální vazby tvořící typické rysy rodiny, se zájmem osob nepříbuzných, mezi nimiž a dítětem se v minulosti sice rovněž vytvořily v důsledku déletrvajícího společného soužití shora zmíněné vazby emoční, sociální a další, které by jinak naplňovaly rysy tzv. de facto rodinných svazků, je třeba – není-li zde jiný naléhavý důvod – poskytnout ochranu těm rodinným vztahům, které naplňují vedle vazeb emočních a sociálních i vztah pokrevního příbuzenství“ (cit. SbNU, s. 411).

26. Na druhou stranu, zabezpečení obecného požadavku shody biologického a právního otcovství nemůže vést k nepřiměřenému zásahu do soukromého života rodičů dítěte, jenž by spočíval v povinnosti sdělit orgánům veřejné moci skutečnosti z jejich intimního života. To by bylo nezbytné v případě, že otázka otcovství musí být určena mimo jakoukoliv rozumnou pochybnost. Takovýto požadavek by ale zásadním a z hlediska práva na ochranu soukromého a rodinného života nepřiměřeným způsobem zasahoval do soukromé sféry jednotlivců, do existence vzájemné důvěry rodičů dítěte. Právní otcovství rodičů je tak určováno na základě domněnek, které vycházejí z kulturního rámce společnosti a umožňují, aby k určení otcovství došlo bez nadměrných formálních požadavků. Tomu odpovídá i tzv. první domněnka otcovství vyjádřená v § 51 odst. 1 zákona o rodině, podle něhož se stručně řečeno považuje za otce dítěte manžel matky. Uvedená domněnka, jež nacházela své vyjádření již v římském právu (*pater est quem nuptiae demonstrant*, tedy „otcem je ten, kdo se s ženou oženil“), tak vychází z předpokladu, že manžel matky je zároveň i skutečným otcem dítěte.

27. Samotná domněnka však pochopitelně nemůže zaručit skutečnou existenci shody právního a biologického otcovství. Případný rozpor mezi právním a biologickým otcovstvím tak vyvolává legitimní otázku, jakým způsobem má být z právního hlediska zabezpečeno jeho odstranění. Nelze přitom opomenout ani skutečnost, že takovýto stav zároveň závažným způsobem zasahuje do soukromé sféry právního otce, který není biologickým otcem a jehož právní otcovství bylo určeno pouze na základě domněnky otcovství. Tím se promítá i do jeho soukromého a rodinného života ve významu, jak tento pojem vymezuje čl. 10 odst. 2 Listiny, a zároveň může zasahovat i do práva dítěte znát své rodiče ve smyslu čl. 7 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte (srov. výše body 23 a 24 tohoto nálezu).

28. Právě k odstranění rozporu mezi právním a biologickým otcovstvím slouží popěrná žaloba otce podle napadeného § 57 odst. 1 zákona o rodině. Toto ustanovení se dotýká primárně právního postavení právního otce a dítěte plynoucích z jejich

předpokládaného rodinného vztahu. Účel sledovaný tímto ustanovením lze nepochybně považovat za souladný se zájmem, aby právní určení otcovství odpovídalo biologickému otcovství. V obecné rovině lze tento závěr shledat kompatibilní rovněž s právem dítěte znát své rodiče, které je výslovně vyjádřeno v čl. 7 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

29. Přesto však nelze požadavek shody právního a biologického otcovství považovat za absolutní. Právní vztah otce a dítěte totiž není jen mechanickou reflexí existence biologického vztahu, nýbrž s postupem času se může i při absenci tohoto vztahu vyvinout mezi právním otcem a dítětem taková sociální a citová vazba, jež z hlediska práva na ochranu soukromého a rodinného života bude rovněž požívat právní ochrany. V takovém případě bude další trvání právních vztahů závislé na více faktorech, mezi nimiž bude zájem dítěte hrát důležitou roli - podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte musí být předním hlediskem pro rozhodování orgánů veřejné moci, přičemž však má dítě na základě čl. 7 odst. 1 této úmluvy rovněž právo znát své biologické rodiče. Relevanci z hlediska posouzení ale nelze upřít ani zájmu biologického otce, jenž není v postavení právního otce a o toto postavení usiluje, ani zájmu právního otce, jenž zase není otcem biologickým a sám brojí proti svému právnímu otcovství. Šetřit je rovněž třeba právo na ochranu soukromého a rodinného života matky dítěte.

30. S ohledem na uvedené okolnosti je nezbytné zabývat se otázkou, zda z práva na ochranu rodinného a soukromého života, zaručeného právnímu otci dítěte čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy, vyplývá jeho právo domáhat se toho, aby orgán veřejné moci svým rozhodnutím odstranil právní stav, kdy právní otcovství neodpovídá biologické realitě, a pokud ano, za jakých podmínek. Při hledání odpovědi na tuto otázku je pak třeba vážit další práva a zájmy, vymezené v předchozím bodu nálezu.

31. Ústavní soud se přímo touto otázkou dosud nezabýval. Ve své rozhodovací praxi byl konfrontován především s ústavními stížnostmi stěžovatelů, jež směřovaly proti vyrozumění nejvyššího státního zástupce o tom, že jejich podnět k podání žaloby na popření otcovství ve smyslu § 62 zákona o rodině se odkládá. V této souvislosti Ústavní soud opakovaně uvedl s poukazem na výše uvedená rozhodnutí Evropského soudu, že „stávající právní stav, kdy manžel má právo popřít otcovství jen ve lhůtě šesti měsíců od narození dítěte ... a kdy Nejvyšší státní zastupitelství odmítne zmíněnou žalobu podat, může za určitých okolností kolidovat zejména s čl. 8 Úmluvy ... a samozřejmě také se základními právy a svobodami zaručenými ústavním pořádkem ...“ (usnesení sp. zn. III. ÚS 289/07 ze dne 26. dubna 2007, usnesení sp. zn. III. ÚS 1506/07 ze dne 17. ledna 2008). Zároveň přitom Ústavní soud apeloval na Nejvyšší státní zastupitelství, aby při rozhodování o tom, zda žalobu podle § 62 zákona o rodině podá či nikoliv, vzalo v úvahu rozhodovací činnost Evropského soudu při výkladu čl. 8 Úmluvy.

32. Podle něj mají smluvní státy nejen povinnost chránit jednotlivce před svévolnými činy veřejných úřadů, nýbrž i pozitivní povinnost zajistit účinné respektování soukromého a rodinného života. To může znamenat i povinnost přijmout opatření, která se dotýkají právních vztahů mezi jednotlivci (srov. rozsudek *Mikulić proti Chorvatsku*, cit. v bodu 10, bod 57, a další tam citovaná rozhodnutí). Přitom je nutno brát ohled na spravedlivou rovnováhu, které musí být dosaženo mezi konkurujícími si zájmy jednotlivce a společnosti jako celku. V obou případech má stát určitou míru uvážení (srov. rozsudek *Mikulić proti Chorvatsku*, cit. v bodu 10, bod 58, a další tam citovaná rozhodnutí). Limity tohoto uvážení naznačuje další judikatura Evropského soudu.

33. V rozsudku *Kroon proti Nizozemsku* (cit. v bodu 7) Evropský soud uvedl, že není dovoleno, aby právní domněnka převažovala nad biologickou a společenskou realitou, aniž by byl brán zřetel na jak zjištěné skutečnosti, tak přání dotčených osob. Na tento závěr Evropský soud navázal v rozsudku *Shofman proti Rusku* (cit. v bodu 7), v němž konstatoval porušení základního práva stěžovatele vyplývajícího z čl. 8 Úmluvy v důsledku nemožnosti popřít otcovství. Dotčená právní úprava totiž takovouto možnost připouštěla pouze ve lhůtě jednoho roku od okamžiku, co se osoba úředně zapsaná do matriky jako otec dozvěděla o zapsání narození dítěte. Uvedeným rozsudkem nebylo shledáno porušení Úmluvy v důsledku samotné existence roční popěrné lhůty, nýbrž až v důsledku jejího navázání na okamžik, kdy se manžel matky dítěte dozví o zapsání narození dítěte, přičemž nebyl dán jiný prostředek, kterým by se právní domněnkou určený otec domohl popření otcovství za situace, kdy bylo i soudem uznáno, že není biologickým otcem.

34. Samotnou popěrnou lhůtu přitom Evropský soud akceptoval už ve svých dřívějších rozhodnutích, když zdůraznil, že zavedení promlčecí lhůty na zahájení řízení o otcovství je ospravedlnitelné snahou zajistit právní jistotu v rodinných vztazích a chránit zájmy dítěte (rozsudek *Rasmussen proti Dánsku*, cit. v bodu 7, bod 41). V jiné věci zase shledal, že jakmile vypršela promlčecí lhůta, aby mohl stěžovatel zpochybnit otcovství, byla větší váha přiznána chráněným zájmům dítěte než zájmům stěžovatele na vyvrácení otcovství (rozhodnutí o přijatelnosti *Yildirim proti Rakousku*, cit. v bodu 7). Roli při tomto posouzení hraje i skutečnost, zda stěžovatel s jistotou věděl, nebo měl důvody se domnívat, že není biologickým otcem dítěte od samotného narození a přitom nepodnikl žádné kroky k popření svého právního otcovství, založeného domněnkou. Při posuzování dotčení čl. 8 Úmluvy tak jde spíše o nastavení podmínek běhu popěrné lhůty než o její samotnou existenci.

35. Posledně uvedená rozhodnutí Evropského soudu pak Ústavní soud promítl i do posuzování ústavních stížností, směřujících proti postupu nejvyššího státního zástupce. V usnesení sp. zn. IV. ÚS 2058/07 ze dne 27. 3. 2008 (U 3/48 SbNU 977) Ústavní soud uvedl, že „z obsahu podané ústavní stížnosti se přitom jednoznačně podává, že stěžovatel měl vážné pochybnosti o svém otcovství již v průběhu lhůty, ve které mohl své popěrné právo podáním žaloby realizovat; pokud by takové pochybnosti nepojal, zajisté by neměl žádný důvod verifikovat je pomocí jím vyžádaného testu DNA. Pak však jeví se stěžovatelovo ignorování lhůty k podání žaloby (a to ať už pro její neznalost nebo pro jiné důvody) postupem – lépe řečeno ‚nepostupem‘ – vedoucím ve svém důsledku pro stěžovatele vyjádřitelného prastarou, již Iustinianem formulovanou zásadou: ‚vigilantibus, non dormientibus iura subveniunt‘ – ‚právo pomáhá bdělým, ne spícím‘. Prvotně tedy nikoliv sdělení Nejvyššího státního zastupitelství adresované stěžovateli po uplynutí zákonné popěrné lhůty, ale stěžovatelem samotným navozená situace přivodila – pro jeho žalobní nečinnost – stav, kdy vskutku bylo by možno jej obecně nahlédnout jako rozporný se základním právem na respektování soukromého života“ (cit. SbNU, str. 981-982).

36. S přihlédnutím k výše uvedeným závěrům Ústavního soudu a Evropského soudu tedy lze shrnout, že otázka existence shody mezi biologickým a právním otcovstvím se promítá do základního práva osoby v postavení právního otce, která tvrdí, že není biologickým otcem dítěte, na ochranu soukromého nebo rodinného života ve smyslu čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy a rovněž do práva dítěte znát své rodiče, zakotveného 7 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte. Určení právního otcovství pouze na základě zákonné domněnky, aniž by byla dána dostatečná možnost právními prostředky

zpochybnit otázku shody právního a biologického otcovství a současně se domáhat zrušení právního otcovství v případě, že neodpovídá otcovství biologickému, může za určitých okolností představovat porušení tohoto práva. Nelze však dospět k závěru, že trvání právního otcovství, aniž by odpovídalo biologické realitě, znamená bez dalšího porušení základního práva právního otce na soukromý a rodinný život ze strany veřejné moci. Je totiž nezbytné vzít v úvahu, zda existuje zájem dítěte na trvání takového stavu, jakož i to, zda právní otec věděl nebo mohl vědět, že není biologickým otcem, měl možnost domáhat se před orgánem veřejné moci určení, že není právním otcem, a nakonec zda tuto možnost i skutečně využil.

B.

Vlastní posouzení návrhu

37. Předmětem ústavněprávního posouzení je v dané věci otázka, zda možnost popření otcovství během šestiměsíční lhůty, která se odvíjí od okamžiku, kdy se manžel dozvěděl o narození dítěte své manželce, ob stojí z hlediska ústavně zaručených základních práv právního otce, tedy osoby, jejíž otcovství k dítěti je právem uznáno z důvodu domněnky otcovství manžela matky. Ústavní soud se problematikou ústavnosti lhůt zabýval opakovaně v řadě svých nálezů, přičemž konstatoval, že lhůta prima facie bez dalšího nevykazuje a ani nemůže vykazovat znaky protiústavnosti; tyto pak mohou být dány teprve „konkrétními okolnostmi“ posuzované věci, jinými slovy „posouzení ústavnosti lhůty je posouzením kontextuálním“ [nález sp. zn. Pl. ÚS 6/05 ze dne 13. 12. 2005 (N 226/39 SbNU 389; 531/2005 Sb.)]. Těmito konkrétními okolnostmi jsou dle dosavadní judikatury Ústavního soudu zejména nepřiměřenost (disproporcionalita) lhůty ve vztahu ke lhůtou časově omezené možnosti uplatnění ústavně garantovaného práva [nález sp. zn. Pl. ÚS 5/03 ze dne 9. 7. 2003 (N 109/30 SbNU 499; 211/2003 Sb.)] nebo svévole zákonodárce při stanovení lhůty (jejím zakotvení nebo zrušení) [nález sp. zn. Pl. ÚS 2/02 ze dne 9. 3. 2004 (N 35/32 SbNU 331; 278/2004 Sb.)].

38. Ačkoliv právní domněnky, jak bylo uvedeno výše, významným způsobem zjednodušují určení právního otcovství, nelze je z povahy věci považovat za dostatečnou záruku shody biologického a právního otcovství. Již z tohoto důvodu je nezbytné, aby tak právní řád vedle domněnek vytvořil právní prostředky, na jejichž základě se osoba, jejíž otcovství bylo stanoveno na základě domněnky a která popírá své biologické otcovství, mohla domáhat ochrany svých subjektivních práv tím, že v řízení před příslušným orgánem veřejné moci prokáže, že není biologickým otcem dítěte.

39. Tento požadavek neplyne jen z práva na ochranu soukromého a rodinného života, jak Ústavní soud podrobně rozebral v předchozí části tohoto nálezu, nýbrž je ve své podstatě spojen s právem každého na soudní ochranu svých subjektivních práv ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny.

40. Za prostředek směřující k ochraně základního práva právního otce nelze považovat popěrnou žalobu, kterou může podat nejvyšší státní zástupce podle § 62 zákona o rodině. Jedná se totiž o právní prostředek, jenž sleduje odlišný účel než žaloba podle napadeného ustanovení. Nejvyšší státním zástupce může uvedenou žalobu učinit pouze v zájmu dítěte. Tento zájem však nebude apriorně shodný se zájmem právního otce. Přihlédneme-li navíc k tomu, že ve věci stěžovatele se jedná o nezletilé dítě, bude

z povahy věci nejen v tomto případě právní vztah mezi právním otcem a dítětem sledovat zejména zájem nezletilého dítěte, protože bude jen stěží možné očekávat po nejvyšším státním zástupci podání popěrné žaloby.

41. Rovněž nelze opominout skutečnost, že na podání žaloby nejvyšším státním zástupcem není právní nárok a je jen na jeho uvážení, zda k takovému podání přistoupí. Případný podnět manžela matky k podání této žaloby nepředstavuje návrh na zahájení řízení, o němž by muselo být rozhodnuto a jež by zároveň bylo přezkoumatelné co do uvážení nejvyššího státního zástupce. To přitom potvrdil několikrát i Ústavní soud, když konstatoval v některých svých rozhodnutích, že postup nejvyššího státního zástupce nebo jeho přípis, kterým oznamuje zasilateli podnětu skutečnost, že žaloba nebude podána, „nelze považovat za zásah orgánu veřejné moci ve smyslu § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu“ (viz např. usnesení sp. zn. IV. ÚS 2058/07 cit. v bodu 35, cit. SbNU str. 982, podrobněji pak usnesení sp. zn. III. ÚS 289/07 ze dne 26. 4. 2007). Znamená to tedy, že je jen na nejvyšším státním zástupci, aby za účelem využití svého oprávnění posoudil otázku zájmu dítěte a jeho případnou shodu se zájmem právního otce v konkrétní věci, přičemž jeho uvážení není přezkoumatelné soudem. K problematickým aspektům návrhu nejvyššího státního zástupce na popření otcovství srov. Jíšová, A.: Návrh nejvyššího státního zástupce na popření otcovství v praxi (k diskusi). Bulletin advokacie č. 11-12/2006, s. 80 až 86.

42. Na druhou stranu, napadené ustanovení § 57 odst. 1 zákona o rodině nepochybně zakládá jeden z uvedených prostředků zmiňovaných výše v bodu 37, neboť umožňuje, aby manžel matky zpochybnil své otcovství popěrnou žalobou, která musí být podána ve lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy se dozvěděl, že se jeho manželce narodilo dítě. Tím je vytvořen určitý procesní prostor, aby se manžel matky domohl ochrany svých práv určením, že není skutečným otcem dítěte, protože nemůže být ani právním otcem. Je však třeba posoudit, zda podmínky pro jeho uplatnění respektují meze určené právem na ochranu soukromého a rodinného života, podrobněji rozebrané v předchozí části nálezu, jakož i právo na soudní ochranu ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny.

43. Napadené ustanovení omezuje možnost podání žaloby na popření otcovství na dobu šesti měsíců ode dne, kdy se manžel matky dozvěděl, že se jí narodilo dítě. Je zcela zřejmé, že v drtivé většině případů, na které dopadá toto ustanovení, bude den, kdy se manžel dozví o narození dítěte totožný se dnem narození. Při takovémto vymezení popěrné lhůty je však zcela popřena relevance okamžiku, kdy se osoba, jejíž otcovství bylo založeno na základě domněnky otcovství manžela matky, dozví relevantní skutečnosti zpochybňující jeho otcovství. Je přitom zřejmé, že teprve od tohoto okamžiku má právní otec dítěte skutečnou možnost posoudit další důsledky takového zjištění pro svůj osobní život, včetně možnosti obrátit se na příslušný orgán veřejné moci s návrhem na popření otcovství, a mezi lhůtou pro podání žaloby na popření otcovství.

44. Takto stanovená lhůta však nereflktuje zvláštní povahu právních vztahů existujících mezi právním otcem a dítětem. Při stanovení popěrné lhůty totiž nelze vycházet z presumpce, že právní otec musel nebo měl vědět všechny relevantní skutečnosti pro případný zájem na popření otcovství v okamžiku, kdy se o narození dítěte manželce dozvěděl. Rovněž nelze v této souvislosti klást na manžela požadavek, aby preventivně v období prvních šesti měsíců od narození dítěte přezkoumával, zda určité okolnosti svědčí pro závěr, že není biologickým otcem dítěte. Stanovení účinné možnosti domáhat se ochrany svého práva tak musí reflektovat i druhou stránku práva

na ochranu soukromého a rodinného života, jež brání státu svévolným a nepřiměřeným způsobem zasahovat do soukromého a rodinného života jednotlivce. To znamená, že právní úprava nemůže ignorovat skutečnost, že významný právní zájem na popření otcovství může vzniknout až s (někdy i značným) časovým odstupem od narození dítěte, jakož i to, že i v této době může, jak ukazuje zejména zmíněná judikatura Evropského soudu, převážit zájem právního otce na popření otcovství (srov. např. rozsudek ESLP *Shofman proti Rusku*, cit. v bodu 7, anebo rozsudek senátu ESLP *Paulík proti Slovensku* ze dne 10. 10. 2006, stížnost. č. 10699/05, kde se stěžovatel úspěšně domáhal možnosti popření otcovství více než 30 let od narození dítěte).

45. Z těchto důvodů dospěl Ústavní soud k závěru, že napadené ustanovení § 57 odst. 1 zákona o rodině je v rozporu s čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy a rovněž s čl. 36 odst. 1 Listiny.

VI.

Formulace derogačního výroku a jeho právní důsledky pro zákonodárce a obecné soudy

46. Ústavní soud rozhodl k návrhu II. senátu Ústavního soudu o zrušení celého napadeného ustanovení § 57 odst. 1 zákona o rodině. Z tohoto pohledu zdůrazňuje, že výše uvedené důvody zrušení nijak nezpochybňují ústavnost samotné možnosti uplatnění popěrné žaloby ve lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy se manžel dozví, že manželce se narodilo dítě. Derogační důvody totiž dopadají nikoliv na toto oprávnění, jež nebylo nijak zpochybňováno ani ze strany stěžovatele, nýbrž na vyloučení možnosti uplatnění této žaloby po uplynutí uvedené lhůty. Přesto však Ústavní soud nemohl vyhovět návrhu pouze ve slovech „do šesti měsíců“, tedy v rozsahu, v jakém se zrušení napadeného ustanovení dožadoval stěžovatel.

47. Uvedeným postupem by totiž Ústavní soud vytvořil novou právní normu, která by umožňovala podání popěrné žaloby bez ohledu na dotčená práva a chráněné zájmy jiných osob, než je právní otec dítěte, jenž své otcovství hodlá popřít, vymezené v bodu 29 tohoto nálezu. Derogační nálezy by tak sice odstranil porušení základních práv právního otce, zároveň by však založil jiné porušení základních práv a chráněných zájmů dalších dotčených osob.

48. Jak Ústavní soud uvedl výše, stanovení určité lhůty pro podání návrhu na popření otcovství není samo o sobě protiústavní; vymezení této lhůty a podmínek jejího běhu však musí vyváženým způsobem respektovat všechna dotčená práva a chráněné zájmy.

49. Je možné uvažovat o tom, že po určitou dobu by měl právní otec, jehož otcovství bylo založeno zákonnou domněnkou, mít možnost podat návrh na popření otcovství bez ohledu na další okolnosti (základní práva a chráněné zájmy vymezené v bodu 29 tohoto nálezu), tak jako tomu je nyní. V takovém případě je však lhůtu 6 měsíců třeba považovat za nepřiměřeně krátkou, stejně jako určení počátku jejího běhu ke dni, kdy se manžel matky o narození dítěte dozvěděl (§ 57 odst. 1 zákona o rodině), jak vyplývá z důvodů, rozvedených výše v bodu 44. Například ve Slovenské republice byla původní 6tíměsíční popěrná lhůta nahrazena lhůtou tříletou.

50. Ani po uplynutí takto konstruované popěrné lhůty však nelze možnost popírat otcovství dítěte osobám, které na tom mohou mít důvodný zájem (vymezené v bodu 29 tohoto nálezu), spočívající zejména v ochraně jejich základních práv, zcela uzavřít.

V současné době umožňuje § 62 zákona o rodině podat návrh na popření otcovství bez ohledu na běh času pouze nejvyššímu státnímu zástupci, avšak pouze s ohledem na zájem dítěte. Jak však bylo uvedeno výše v bodech 40 a 41 tohoto nálezu, tento návrh nelze považovat za dostatečný prostředek ochrany práv ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny a je otázkou, jaké má v právním řádu demokratického právního státu opodstatnění. V té souvislosti není bez zajímavosti, že poprvé se tento právní prostředek objevil v právním řádu platném na území dnešní České republiky v rámci tzv. rasového zákonodárství (§ 2 odst. 3 vládního nařízení č. 180/1941 Sb., kterým se vydávají některé předpisy o sporech o rodový nebo pokrevní původ).

51. K zajištění ochrany základních práv a chráněných zájmů, uvedených v bodu 29 tohoto nálezu, je tedy nutné upravit zvláštním způsobem návrh na popření otcovství, který bude možné podat v zájmu ochrany těchto práv a chráněných zájmů dotčenými osobami, a to včetně právního otce dítěte, jemuž zvláštní lhůta pro návrh, o kterém hovoří výše bod 49, již uplynula. Při konstruování přípustnosti takového návrhu bude nutno přihlídnout zejména k tomu, zda se právní otec dítěte mohl dozvědět o skutečnostech, které by jeho otcovství zpochybňovaly, zda i se znalostí těchto skutečností podnikl právní kroky k popření svého otcovství a zda popření jeho otcovství nebrání – v konkrétním případě, nikoliv paušálně – jiné chráněné zájmy, zejména zájem dítěte, jemuž čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte přiznává privilegované – nikoliv však absolutní - postavení. Zákonodárce by tedy měl při stanovení nové lhůty dopadající i na ostatní domněnky otcovství a ostatní oprávněné subjekty přihlídnout k zájmům všech dotčených účastníků řízení se zvláštním důrazem na zájem dítěte a stabilitu ustálených rodinných vztahů a potřebu rodinného zázemí pro výchovu dítěte. Pokud zákonodárce upraví možnost prolomení i nově stanovené přiměřeně delší lhůty ve zcela zvláštních a odůvodněných případech, které dosavadní úprava svěřuje výlučně do diskreční pravomoci nejvyššího státního zástupce, musí současně zřetelně stanovit nejen podmínky pro takové prolomení lhůty, ale i zřetelné meze v zájmu ochrany práv dítěte i matky. Pro oblast dokazování v oblasti paternitních sporů pak bude potřeba upravit procesní předpis o prostředky umožňující pořizování znaleckých posudků z oboru zdravotnictví, odvětví genetiky, provedené metodou vyšetření polymorfismů DNA za obligatorní účasti domnělého otce, dítěte a matky.

52. Poněvadž se tedy derogační důvody nevztahují k možnosti uplatnění popěrné žaloby ve lhůtě stanovené napadeným ustanovením, ale až k vyloučení jejího pozdějšího uplatnění, a s ohledem na nezbytnost vytvoření dostatečného časového prostoru pro komplexní posouzení a přijetí nové právní úpravy, rozhodl Ústavní soud podle § 70 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, že uvedené ustanovení se zrušuje dnem 31. prosince 2011.

53. Závěrem Ústavní soud dodává, že posouzení souladu zákona nebo jiného právního předpisu v řízení podle § 64 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, se nepromítá pouze do roviny platnosti právního předpisu, nýbrž i do roviny jeho aplikovatelnosti. Ústava samotná neomezuje ochranu základních práv a svobod v případě, kdy důvod jejich porušení spočívá v aplikaci protiústavní právní normy, pouze na zrušení takovéto právní normy Ústavním soudem, nýbrž předpokládá promítnutí právních závěrů Ústavního soudu i ve vztahu k aplikaci takovéto právní normy orgány veřejné moci. Tento závěr je zřejmý z konstantní judikatury Ústavního soudu, která připouští přezkum i zrušeného zákona na návrh obecného soudu podle čl. 95 odst. 2 Ústavy v případě, že dospěje k závěru o jeho rozporu s ústavním pořádkem; srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 38/06 ze dne 6. 2. 2007 (N 23/44 SbNU 279;

84/2007 Sb.). V takovém případě totiž není rozhodné, zda byl uvedený zákon zrušen, ale zda je právní norma obsažená v jeho znění stále aplikovatelná a posouzení otázky ústavnosti je nezbytným předpokladem pro rozhodnutí soudu ve věci samé. Ústavní soud tak nerozhoduje o zrušení již zrušeného zákona, nýbrž o jeho aplikovatelnosti, přičemž důsledkem akademického výroku o rozporu s ústavním pořádkem je neaplikovatelnost předmětného zákonného ustanovení, je-li v rozporu s ústavním pořádkem nejen zákonné ustanovení, tj. legislativní prostředek, nýbrž i jeho účel, resp. vymezení podmínek, za jejichž splnění zákonodárcem zamyšleného účelu lze dosáhnout ústavně konformním postupem, tj. přímou aplikací ústavního pořádku srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 35/08 ze dne 7. 4. 2009 (151/2009 Sb.).

54. Na uvedené právní závěry navázal Ústavní soud i v daném případě. Případný důsledek spočívající v neaplikovatelnosti zákona nelze omezit pouze na řízení o návrhu obecného soudu podle čl. 95 odst. 2 Ústavy, nýbrž se vztahuje i na ostatní případy, v nichž Ústavní soud konstatuje nesoulad zákona s ústavním pořádkem a příslušný derogační důvod dopadá z hlediska základních práv a svobod na právní postavení jednotlivce. V dané věci se navíc jedná o stěžovatele, který podáním návrhu na zrušení zákona spolu s ústavní stížností sledoval právě ochranu svého základního práva. Ústavní soud tedy konstatuje, že stanovení pozdějšího dne zrušení napadeného ustanovení zákona nemůže vést k závěru, že obecné soudy musejí uvedené ustanovení aplikovat v rozsahu, na který dopadá derogační důvod, pokud by v důsledku takovéto aplikace mohlo dojít k zásahu do základního práva nebo svobody účastníka řízení.

55. Ve vztahu k § 57 odst. 1 zákona o rodině to tedy znamená, že v případě, že se právní otec, jehož otcovství vzniklo na základě první domněnky otcovství, dozví skutečnosti zpochybňující jeho biologické otcovství během nebo po uplynutí lhůty pro podání popěrné žaloby, obecné soudy jsou povinny neaplikovat uvedenou lhůtu a věcně posoudit předmětnou žalobu i když bude podána po jejím uplynutí. Neaplikace této lhůty ale neznamená časovou neomezenost podání žaloby. Ústavní soud totiž neshledal protiústavnost v samotné existenci lhůty, nýbrž ve vyloučení možnosti právně relevantním způsobem zpochybnit právní otcovství. Pokud obecné soudy budou rozhodovat o předmětné žalobě, budou muset při svém rozhodování nejen posoudit otázku otcovství, nýbrž i otázku dotčených práv a chráněných zájmů vymezených výše v bodu 29 nálezu. Až do doby, než zákonodárci nově rozhodne o vymezení lhůty pro popření otcovství, to tedy znamená rovněž posoudit, zda žaloba s ohledem na časový prostor od zjištění relevantních skutečností pro zpochybnění otcovství obstojí z hlediska přiměřenosti zásahu do práv a chráněných zájmů jiných osob.

Poučení: Proti tomuto rozhodnutí není odvolání přípustné.

V Brně dne 8. července 2010

Pavel Rychetský
předseda Ústavního soudu